

PERIPETIE OKOLO SUDCOVSKEJ ETIKY NA SLOVENSKU.

Dámy a páni,

pozvali ma sem aby som pätnásť minút hovorila o sudcovskej etike. A ja sa už pýtam: načo? Veď rozprávam o etickom kódexe dvadsať rokov, odkedy som sa v roku 1989 na seminári Rady Európy o organizácii súdnictva dozvedela, že niečo také existuje. Zo začiatku nebolo ťažké vracať do povedomia slová stavovská hrdosť, zodpovednosť a česť, hoci sa z neho dávno vytratili. Padali na úrodnú pôdu všeobecného nadšenia a odhodlania vrátiť sa k starým hodnotám európskej kultúry.

Hovorila som o tom, akým požehnaním je **dobry sudca** pre spoločnosť, veď reštituovať poriadok či už bolo právo porušené na škodu spoločnosti alebo súkromnej osoby je pre znesiteľný život nevyhnutné. O tom, že profesionálny svet sudcu nie je svetom námezdnjej práce, ani biznisu, že má **poslanie**, ktoré „každý z nás dostáva ... ako dar a úlohu. Že spôsob, akým vykonávame svoje povolanie nie je len aktom našej sebarealizácie, ale môže dozrievať v dialógu s Tým, ktorý je darcom a zdrojom života a naplňa ho zmyslom“, presahujúcim každodenné pragmatické zdolávanie života (1).

Diskutovali sme to tom, že súdnictvo, ako zložito štruktúrovaný systém, by malo mať jasne postavené nielen právne, ale aj mravné hranice svojho fungovania. Ak má byť, pravda, transparentné a dôveryhodné.

Presviedčala som o tom, že **profesijná etika** nie je len módnym trendom ale všeobecným kultúrnym pohybom, na záchranu prestíže povolání, z ktorých ani jedno neuniklo všeobecnému dešpektu. Práve ona konfrontuje reálny stav v profesii s hodnotami, ktorým má profesia slúžiť, ktoré jej dávajú raison d'être a jej členom pocit identity. Ona je cestou na obnovenie konsenzu o tom, aké očakávania môže verejnosť s tým ktorým povolaním spájať a ktoré sú už neprijateľné a nereálne.

Etika nielen len diskusiou o hodnotách, ale niekde ju uzatvára pretlmočením hodnôt na jazyk pravidiel, upravujúcich výkon odbornej praxe, **deontológiou**. Ak teda etika pomáha hľadať **identitu profesie**, deontológia zabezpečuje jej **disciplínu**. Deontológia je výsledkom akejsi džentlemenskej dohody ľudí tej istej profesie, z ktorých každý jedná sám za seba, ale na poli cti a slušnosti solidárne s ostatnými, pretože prešľap jedného vrhá zlé svetlo na profesiu ako celok. A hovorí sa, že každé povolanie sa posudzuje podľa tých približne 12% lumpov, ktorí jej kazia povest'.

Tvorba deontologie

Ak štát zväzuje sudcovi ruky množstvom právnych pravidiel, obsiahnutých v ústave, statusových zákonoch, procesných poriadkoch, tvorba deontológie je výsostnou doménou samotných sudcov. Len oni môžu nájsť a definovať tú subtílnu hranicu, za ktorou sa už ich nezávislosť mohla stať rizikom. Tým, že sudcovia regulujú seba samých, vyjadria étos svojho povolania, vytlačajú zo svojho sveta štátnu moc. Ak sa však nepodrobia autocenzúre, legitimujú ju na rozšírenie pola ich právnej zodpovednosti a presunutie veci z preventívnej do sankčnej roviny.

Veľa nepísaných pravidiel vytvoril praktický život profesie. Sú to **stereotypy** správania, ktoré vzišli z praxe, z nasledovania ušľachtilých gest predchodcov, vyjadrujú špecifikum povolania a zovšeobecňujú jeho **skúsenosti**. Prešli skúškou času, vžili sa, boli odovzdávané z pokolenia na pokolenie, stali sa **tradíciou**. Veľa si ich vytvorili stavovské organizácie a niektoré z nich presiakli do zákonných, najmä statusových noriem.

Nezáleží na tom, či tieto normy žijú iba vo vedomí sudcu, sú rozptýlené v rôznych prameňoch, alebo našli jasné slovné vyjadrenie, boli systematicky usporiadané do slávnostnej podoby **etického kódexu**. Tam, kde existuje solidárny a elitný sudcovský stav, ktorý dôsledne uplatňuje premyslenú stratégiu, ktorej je naklonený aj vládny program a legislatíva, neexistencia kódexu neuberá sudcom na dôveryhodnosti a noblese. Etický kódex nemajú anglickí, francúzski ani nemeckí sudcovia, a napriek tomu je ich štatút koherentný, základné povinnosti zrejme a doplnené o tradičné pravidlá, ktoré sudcovské združenia uplatňujú ako subsidiárny prameň pri posudzovaní ich správania.

Ale tam, kde sa sudcovia museli adaptovať na šokujúce zmeny, ktoré priniesli regulačné mechanizmy trhu, reštrukturalizáciu práva, redefinovanie modalít jeho používania, platnosť medzinárodných dokumentov atď., kde je proces zmierovania sa s etickými limitmi kontroverzný, kombinovaný problematickými pravidlami a s ich ešte problematickejším presadzovaním, čo býva obyčajne v nových demokraciách, tam môže byť prijatie kódexu veľmi užitočnou pomôckou. To vo vzťahu k novým demokraciám konštatovalo Medzinárodné združenie sudcov už v roku 2004.

Etický kódex na Slovensku

Myslela som, že u nás by prijatie etického kódexu bolo ústretovým gestom sudcov voči verejnosti, výrazom ochoty prebrať zodpovednosť, uchádzať sa o jej narušenú dôveru v spoľahlivosť súdneho systému. Mladým adeptom profesie by mohol ukazovať cestu k sudcovskému úradu ako k úctyhodnému a elegantnému povolaniu, ktoré nestrpí kompromisy. Prostredníctvom kódexu by si mohli osvojiť tradíciu svojho stavu, pochopiť

zmysel profesijnej zodpovednosti, zobrať si k srdcu jej záujmy a prestíž. Sudcom by bol usmernením pri riešení **etických dilém** a tiež by mohol zredukovať deficit spoločenského uznania tým, že by im umožnil bez osobnej nevraživosti striasť sa tých, ktorí k sudcovskému stavu nikdy nepatrili alebo ktorí zlyhali. **Disciplinárne orgány** by sa mohli oprieť o neosobnú autoritu pravidiel, spevniť ich kontúry svojím zmyslom pre kazuistiku a tiež **unifikovať** svoju judikatúru.

Slovenskí sudcovia prijímali túto „novotu“ od začiatku rozporuplne. Združenie sudcov Slovenska v Banskej Bystrici pracovalo na návrhoch kódexu, pozývalo na pomoc zahraničných expertov. Pomáhali holandskí sudcovia, Národné stredisko pre súdy vo Virginii poslalo toho najkompetentnejšieho, pána Leslie G. Johnsona, výkonného riaditeľa Americkej akadémie pre vzdelávanie sudcov a zároveň prezidenta Združenia amerických sudcov, ktorý prišiel aj s dvomi ďalšími sudcami a jedným prokurátorom. Doma potom napísali správu vláde o tom, ako nadšene ich sudcovia privítali v Trenčianskych Tepliciach a aký mocný očistný prúd vytryskol zo slovenského súdnictva.

Návrh kódexu bol rozoslaný súdom na pripomienkovanie a okrem skupiny sudcov, ktorí ho bez výhrad podporili, boli takí, ktorým to bolo celkom jedno a nemálo bol takých, ktorí ho odmietli s tým, že „systém kontroly sudcu je viac ako dostatočný, načo dávať štátnej moci do rúk ďalší bič na sudcu“ a že kodifikovanie etiky je vlastne akýmsi gestom vyslovenia nedôvery v osobnosť a mravnú silu sudcu, no proste „na kódex ešte nedozrel čas“, a pod. Toto vajatanie trvalo dosť dlho. Pán Johnson pri svojom návrate skoro po desiatich rokoch rozprával so slovenskými sudcami s údivom pre svoju krajinu skonštatoval: *Je nepochopiteľné, že slovenské súdnictvo zostalo zaklínené v tej istej pozícii, v akej sa nachádzalo v roku 1989 a tiež že sa tisíc ľudí nevie dohodnúť na vlastnej organizácii. Slovné deklarujú, že chcú dôstojné, nestranné a nezávislé súdnictvo, ale neponáhľajú sa prijať etické normy. Súhrnom, moje pozorovania ma nechávajú so zmiešanými pocitmi.*

Zásady profesijnej etiky

V roku 2001 vstúpila do hry štátna moc. Na svete bol zákon o sudcoch a prísediach, ktorý sudcov zaviazal k rešpektovaniu **Zásad profesijnej etiky**, ktoré sú kompatibilné s európskymi aj medzinárodnými štandardmi (2).

Teda kódex bol na svete a 19. apríla 2001 sa ako garant zaň postavila **Súdna rada**. Lepší dátum by bol asi 1. apríl, pretože čo sa dosiahlo? Verejnosť o týchto zásadách nič netuší a pochybujem, že o nich vedia sudcovia. Nepotrebuje sa vrhať do mora hlbokých analýz, aby sme mohli konštatovať, že obraz súdnictva v očiach verejnosti je stále horší. Verejnosť reaguje šokujúco nízkou dôverou, nižšou ako v období socializmu (3) a sudcov častuje prívlastkami ako podozrivá, skorumpovaná skupina, či dokonca justičná mafia.

Je zbytočné klásť otázku či má na to právo. V demokratickom štáte sú občania zdrojom moci a diskutovať môžu a majú o všetkých jej aspektoch. Súdniectvu, ktoré má mimoriadny dopad na ľudské osudy, zasahuje do života, dôstojnosti, slobody, majetku, do toho, čo je občanovi najdrahšie, môžu poskytnúť spätnú väzbu len otvorenou, verejnou diskusiou a kritikou.

Možno sa brániť tým, že je v nej veľa subjektívnosti, stereotypov a iracionálnosti, že súdniectvo nemôže robiť ľúbivú politiku, pretože nie je len službou verejnosti, ale aj systémom vyjadrenia a garantovania kultúrnych hodnôt, že sudca nemôže byť miláčikom davu a *pravidlom jeho povolania je povinnosť a nie úspech* (sudca E.G.Ryan) atď., Nič to nemení na skutočnosti, že je to diskusia a kritika legitímna, bude permanentná a médiá jej budú radostne vychádzať v ústrety. Ak raz niet dôvery v sudcov čo je to za právny štát? *Ak sa zo štátu vytratí spravodlivosť*“, vedel už v 5.storočí sv.Augustín, *ostane z neho len veľké lúpežníctvo*.

Záver

Myslím, že svojich pätnásť minút nariekania nad skazou sveta som už vyčerpala a usporiadateľov seminára som sklamala, pretože sa nedočkali odpovede na otázku **ako zlepšiť presadzovanie etických pravidiel**, odkiaľ začať s nejakým spásonosným ťažením.

Iste by sme tu mohli diskutovať o zosilnení kontroly, sprísnení postihu, ale cnosť nemôže byť vynútená, tak ako nemôže byť vynútená viera. Vynucované akty konformity už nie sú cnosťou. Ja na položenú otázku odpovedať neviem, ale myslím, že ju predchádza ešte jedna podstatnejšia: **prečo sa z celej spoločnosti vytráca poctivosť?**

Veď súdniectvo je napojené na krvný obeh tejto spoločnosti a je zrozumiteľné, že veľa sudcov chápe svoju prácu ako existenčnú nutnosť, možno sinekúru. Jasne vidia, že ani dvadsať rokov politických zmien im neprineslo pokojné pracovné prostredie, že naše ponovembrové elity si rýchlo osvojili demokratickú rétoriku a ponúkli ako podmienku úspešnej transformácie trhovú ekonomiku, no vôbec nič nepochopili z toho, že bez hlbokej mravnej obrody spoločnosti sa to nemôže podariť. Sudca rozhoduje v mravne poškodenej atmosfére, atmosfére hysterickej ťahanice o moc a o majetok. Pýtajú sa kde má etický kódex politik, nakoľko podporuje slušnosť politická vôľa a prečo by práve oni mali byť tými jedinými hlupákmi, totiž morálne bezúhonnými.

A tak si o ničom nerobia ilúzie, nezaťažujú sa ideálmi a vôbec netúžia byť morálnym pilierom krajiny. Vedia, že počíta len to, čo vlastní, že za peniaze sa dá kúpiť všetko a podplatiť každý, okrem smrti. Držia spolu, poskytujú si solidárnu ochranu. Netúžia po zločine, možno ani po nepoctivosti. Sú to len priemerní ľudia, ktorým zobrali, či skôr nedali jedinou myšlienku,

jedinú hodnotu, pre ktorú by sa oplátilo žiť. „Žiť pre nich znamená proste existovať a nemerať život žiadnym vyšším cieľom“ (4).

Logicky sa v nich vytráca zodpovednosť voči vlastnej profesii a jej mravným hodnotám a namiesto nej nastupuje existenčná potreba nejako vyjsť so systémom, od ktorého závisí ich pokoj, kariéra, plat. A tak cynicky sledujú vlastné záujmy aj na úkor sebaúcty: *mnohých dary zviedli, iných hrozby sklonili*. Nech im je Pán Boh milostivý.

Ale sú tu aj iní sudcovia, ktorí kladú na seba veľké požiadavky, hromadia povinnosť, pre ktorých sa „sebaovládanie, viera, služba, obeť stali samotnou podstatou života“ (5). Porozumeli svojmu poslaniu, majú odvahu ho prijať a naplniť. Majú jednoducho to, čo Angličania krásne vyjadrujú ako *moral courage*, teda odvahu robiť veci s vedomím, že ich robím správne. Chápem očakávania, ktoré sa viažu na moju profesiu a odpovedám na ne férovo. Neboja sa, a vedia, že nepripíšu nič na konto sebe ani svojim deťom. Skôr naopak. Iba získavajú dôstojnosť a robia svet ľudskejšim.

Pán Boh zaplatí za týchto hrdinov ducha, pretože *ak sa svet obzrie za 20.storočím, bude plakať. Nie preto, že bolo zaplavené krutosťami, ale preto, že dobrí ľudia mlčali* (H.L.King).

POZNÁMKY POD ČIAROU

1. Halík, T.: Osloviť Zachea, Praha, 2003, s.331-2.
2. Referenčnou rovinou pre posudzovanie týchto Zásad je aj tzv. Bangalórsky kódex. Z iniciatívy OSN a Transparency International prijala skupina, ktorá sa usiluje o posilnenie etiky súdnictva, návrh znenia kódexu správania sudcov v meste Bangalore v roku 2001. Podrobnejšie ho preskúmali zástupcovia vysokých súdnych orgánov pri guľatom stole, ktorý sa konal 25. a 26. decembra 2002 v mierovom paláci v Haagu. Nazýva sa Zásady pre správanie sudcov a jeho cieľom je ustanoviť pravidlá tak, aby sudcom slúžili ako usmernenie a zároveň poskytnúť rámec pre dohľad nad ich správaním. Účelom týchto zásad je aj pomôcť predstaviteľom zákonodarnej a výkonnej moci, právnikom a širokej verejnosti lepšie porozumieť systém súdnictva a poskytnúť mu zodpovedajúcu podporu. Zásady vychádzajú zo Všeobecnej deklarácie ľudských práv, Medzinárodného dohovoru o občianskych a politických právach a z tradície sudcovského stavu. Je to krotký kódex, ktorý robili súdni ľudia, ktorí vedia o čom hovoria.
3. Podľa Eurobarometra mu dôveruje 30% občanov, čo výrazne zaostáva za priemerom Európskej únie, ktorý je na úrovni 48 (<http://ec.eu/slovensko/documents/news/eb70-national-report-slovakia-executiv-summary-sk-final.pdf>, stiahnuté dňa 26.10.2009).
4. Rádl, E.: Dějiny filosofie. Novověk, Votobia Praha 1999 s. 413
5. tamže